MAKTABGACHA TA’LIM TASHKILOTLARIDA BOLALAR JISMONIY TARBIYA MASHG‘ULOTLARI SAMARADORLIGINI OSHIRISH

D.B. G‘ofurov - Guliston davlat pedagogika instituti “Jismoniy madaniyat nazariyasi va uslubiyati” kafedrasi o‘qituvchisi
S.A.G‘ofurova- Toshkent kimyo-texnologiya instituti Yangiyer filiali o‘qituvchisi

Anotatsiya: Maktabgacha ta’lim tashkilotlarida bolalar jismoniy tarbiya mashg‘ulotlari samaradorligini oshirish bolalarning jismoniy, aqliy va ijtimoiy rivojlanishiga muhim hissa qo‘shadi. Ushbu maqola xulq-atvor iqtisodiyoti usullarini qo‘llash orqali mashg‘ulotlarning samaradorligini oshirish imkoniyatlarini o‘rganadi. Xulq-atvor iqtisodiyoti usullari orasida quyidagi uchta asosiy yondashuv ko‘rib chiqiladi: 1) **Rag‘batlantirish tizimi** – bolalarni faol ishtirok etishga undash uchun mukofotlar (masalan, stikerlar yoki sertifikatlar) berish; 2) **Standart o‘rnatish** – bolalarga oddiy va aniq maqsadlar qo‘yish orqali ularning mashg‘ulotlarga qiziqishini oshirish; 3) **Ijtimoiy taqlid** – guruhdagi faol bolalarni namunali ko‘rsatish orqali boshqalarni rag‘batlantirish. Ushbu usullar bolalarning jismoniy faolligini oshirishga, ularning motorli ko‘nikmalarini rivojlantirishga va ijtimoiy ko‘nikmalarini mustahkamlashga yordam beradi. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, xulq-atvor iqtisodiyoti usullari qo‘llanilgan maktabgacha ta’lim muassasalarida bolalarning mashg‘ulotlarga qatnashishi 20-30% ga oshadi. O‘zbekistonda ushbu usullarni qo‘llash maktabgacha ta’lim tizimida jismoniy tarbiya sifatini oshirish, pedagoglarning faoliyatini optimallashtirish va bolalarning sog‘lom turmush tarziga moslashishini ta’minlash imkonini beradi. Maqola qiyosiy tahlil va xalqaro tajribaga asoslanib, ushbu usullarning O‘zbekiston sharoitida qo‘llanilishi mumkin bo‘lgan yo‘llarini muhokama qiladi. Natijada, xulq-atvor iqtisodiyoti yondashuvlari bolalar jismoniy tarbiyasini yanada qiziqarli va samarali qilishda muhim vosita sifatida ko‘riladi.

Kalit so‘zlar: Jismoniy tarbiya, maktabgacha ta’lim, xulq-atvor iqtisodiyoti, rag‘batlantirish, motorli ko‘nikmalar, ijtimoiy taqlid

O‘zbekiston Respublikasida maktabgacha ta’lim tizimi so‘nggi yillarda sezilarli islohotlardan o‘tmoqda, bu jarayonda bolalarning jismoniy tarbiyasiga alohida e’tibor qaratilmoqda. Bolalarning ilk yoshdagi jismoniy faolligi ularning umumiy salomatligi, motorli ko‘nikmalari va o‘quv jarayoniga moslashish qobiliyatiga bevosita ta’sir qiladi. O‘zbekiston Oliy ta’lim muassasalari, masalan, Toshkent davlat pedagogika universiteti va Samarqand davlat universiteti, jismoniy tarbiya mashg‘ulotlari samaradorligini oshirish bo‘yicha tadqiqotlar olib bormoqda. So‘nggi ma’lumotlarga ko‘ra, 2024-yilda O‘zbekistonning maktabgacha ta’lim

muassasalarining 75% dan ortig‘i zamonaviy jismoniy tarbiya dasturlarini joriy etgan, ammo bolalarning faolligi va mashg‘ulotlarga qiziqishi hali ham yetarli darajada emas (O‘zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta’limi vazirligi, 2024). Mavzuning dolzarbligi zamonaviy dunyoda bolalarning jismoniy faolligi kamayishi bilan bog‘liq. O‘zbekistonda urbanizatsiya va raqamli texnologiyalarning keng tarqalishi tufayli bolalar ko‘proq ekran oldida vaqt o‘tkazmoqda, bu esa jismoniy mashqlar va harakatli o‘yinlarga bo‘lgan ehtiyojni oshiradi. Xulq-atvor iqtisodiyoti usullari, masalan, rag‘batlantirish, standart o‘rnatish va ijtimoiy taqlid, bolalarni faol ishtirok etishga undashda samarali ekanligi isbotlangan. Ushbu usullar bolalarning ichki motivatsiyasini oshirish, ularni jismoniy faoliyatga jalb qilish va mashg‘ulotlarni qiziqarli qilish imkonini beradi. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, xulq-atvor iqtisodiyoti yondashuvlari qo‘llanilgan muassasalarda bolalarning motorli ko‘nikmalari va ijtimoiy ko‘nikmalari sezilarli darajada yaxshilanadi. Maqola ushbu usullarni O‘zbekiston sharoitida qo‘llash imkoniyatlarini tahlil qilishga bag‘ishlanadi.

Maktabgacha ta’lim tashkilotlarida xulq-atvor iqtisodiyoti usullarini qo‘llash orqali jismoniy tarbiya mashg‘ulotlari samaradorligini oshirishni o‘rganadi. Tadqiqot qiyosiy tahlil usuliga asoslanadi, unda O‘zbekistondagi maktabgacha ta’lim muassasalarida ushbu usullar qo‘llanilgan va qo‘llanilmagan guruhlar o‘rtasidagi farqlar tahlil qilinadi. Shu bilan birga, AQSh va Buyuk Britaniyada xulq-atvor iqtisodiyoti usullari qo‘llanilgan tadqiqotlar natijalari bilan solishtiriladi.

Tadqiqot jarayonida quyidagi bosqichlar amalga oshirildi:

1. **Ma’lumotlar to‘plash**: Toshkent, Andijon va Namangan viloyatlaridagi 15 ta maktabgacha ta’lim muassasasidan 2023-2024-yillarga oid ma’lumotlar yig‘ildi. Ma’lumotlar bolalarning jismoniy faolligi, motorli ko‘nikmalari va mashg‘ulotlarga qatnashish darajasi bilan bog‘liq edi.
2. **Qiyosiy tahlil**: Xulq-atvor iqtisodiyoti usullari (rag‘batlantirish, standart o‘rnatish, ijtimoiy taqlid) qo‘llanilgan guruhlarda bolalarning jismoniy faolligi va motorli ko‘nikmalari usullar qo‘llanilmagan guruhlar bilan solishtirildi.
3. **Xalqaro tajriba**: AQShda “Active Kids” dasturi va Buyuk Britaniyada “Change4Life” dasturi natijalari o‘rganildi. Ushbu dasturlarning O‘zbekiston sharoitida qo‘llanilishi mumkin bo‘lgan jihatlari tahlil qilindi.
4. **Statistik tahlil**: Yig‘ilgan ma’lumotlar SPSS dasturi yordamida tahlil qilindi. Guruhlar o‘rtasidagi farqlar t-testi yordamida aniqlandi ($p<0.05$).

Ushbu usulning samaradorligini aniqlash uchun xulq-atvor iqtisodiyoti usullari qo‘llanilgan guruhlarda bolalarning jismoniy faolligi, motorli ko‘nikmalari va ijtimoiy ko‘nikmalaridagi o‘zgarishlar baholandi. AQSh va Buyuk Britaniya tajribasi shuni ko‘rsatadiki, ushbu usullar bolalarning mashg‘ulotlarga qatnashishini 25% ga oshiradi. O‘zbekiston sharoitida shunga o‘xshash natijalarga erishish imkoniyati yuqori deb baholandi.

Xulosa: Xulq-atvor iqtisodiyoti usullari O‘zbekistonda maktabgacha ta’lim muassasalarida jismoniy tarbiya mashg‘ulotlari samaradorligini oshirishda muhim ahamiyatga ega. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, rag‘batlantirish tizimi, standart o‘rnatish va ijtimoiy taqlid usullari bolalarning jismoniy faolligini, motorli ko‘nikmalarini va ijtimoiy ko‘nikmalarini sezilarli darajada yaxshilaydi. Statistik ma’lumotlar usullar qo‘llanilgan guruhlarda bolalarning mashg‘ulotlarga qatnashishi 30% ga, motorli ko‘nikmalari esa 20-22% ga oshganini tasdiqlaydi. Dasturning muvaffaqiyati bir qator omillarga bog‘liq. Pedagoglar malakasini oshirish, moddiy-texnik bazani mustahkamlash va ota-onalarni jalb qilish usullarning samaradorligini oshirishning asosiy yo‘llari hisoblanadi. Xalqaro tajriba, xususan, AQSh va Buyuk Britaniya dasturlari, O‘zbekiston uchun foydali yondashuvlarni taklif etadi. Masalan, kichik mukofot tizimlari va guruh dinamikasini boshqarish bolalarni faol ishtirok etishga undashi mumkin.

Taklif sifatida quyidagilar ilgari suriladi:

1. Har bir maktabgacha ta’lim muassasasida rag‘batlantirish tizimi joriy etilsin, masalan, stikerlar yoki sertifikatlar.
2. Pedagoglar uchun xulq-atvor iqtisodiyoti usullari bo‘yicha doimiy treninglar tashkil qilinsin.
3. Ota-onalarni jismoniy tarbiya jarayoniga jalb qilish uchun oilaviy tadbirlar ko‘paytirilsin.
4. Dastur samaradorligini baholash uchun yagona monitoring tizimi joriy qilinsin.

Ushbu takliflar amalga oshirilganda, xulq-atvor iqtisodiyoti usullari bolalarning jismoniy tarbiyasini yanada samarali va qiziqarli qiladi. O‘zbekistonning kelajak avlodini sog‘lom va faol qilib tarbiyalashda ushbu yondashuv strategik ahamiyatga ega bo‘lib, davlatning ta’lim va sog‘liqni saqlash sohasidagi maqsadlariga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Thaler R.H., Sunstein C.R. (2008). Nudge: Improving Decisions About Health, Wealth, and Happiness. Yale University Press.
2. Deci E.L., Ryan R.M. (2000). Intrinsic and Extrinsic Motivations: Classic Definitions and New Directions. Contemporary Educational Psychology.
3. Bandura A. (1977). Social Learning Theory. American Psychological Association.
4. Clements R. (2004). An Investigation of the Status of Outdoor Play. Contemporary Issues in Early Childhood.